

ВЪЗМОЖНИ ПРОЧИТИ НА СКУКАТА И ЛЕНОСТТА В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Андриана Спасова

Институт за литература – БАН

Националната научна конференция с международно участие на тема „Леност и скука в българската литература“ се проведе в хибриден формат: присъствено в ректората на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и онлайн. Събитието се организира от доц. д-р Надежда Стоянова, д-р Владимир Игнатов, д-р Мария Русева и докт. Антон Николов от Катедрата по българска литература на Факултета по славянски филологии. Взеха участие изтъкнати учени и лектори от университети и институции в страната и чужбина

Хибридният формат на провеждането на двудневния форум и неговият свободен достъп дадох възможност да се включат не само 30-мата участници, но и много други преподаватели, филолози и студенти. Организаторите на конференцията бяха обособили 9 тематични панела. Техните наименования („Леност и скука. Литературноисторически посоки“; „Безделие и отегчение в литературата от 1920-те и 1930-те – I и II“; „Съвременни интерпретации на скуката и леността“; „Труд и леност през Възраждането“; „Леност и цивилизация. Тълкувания“; „Леност и хитрост в литературата“; „Мързел и скука в литературата за деца и юноши“ и „Леност, скука и апатия. Прочити“) достатъчно красноречиво илюстрират заинтригуващите и оригинални заявки на участниците. Отделните секции включват представяния с фокус върху старобългарската, възрожденската, следосвобожденската, новата и най-новата българска литература.

При откриването на конференцията проф. д.ф.н. Амелия Личева – декан на Факултета по славянски филологии, изтъкна провокативността на темата и значението от провеждането на подобни събития пред българската хуманистика и пред по-широката общественост. Конференцията „Леност и скука в българската литература“ е още една стъпка към умението да се сдобием с нов и различен поглед към българската и световната литература. В приветствените си думи проф. Личева заключи: „Когато наистина се избере тема, която е неочаквана, това води до опит да разговаряме по различен начин, да видим в литературата неща, които иначе не бихме забелязали, и дори да си дадем сметка за механизми, които действат в отделните произведения“.

В обсега на предложените по време на конференцията интерпретации и размишления бяха тематичните полета около скуката и отегчението, труда и безделието, автоматизацията и монотонността, назиданието и нехайството и др. Докладите илюстрираха широкоспектърния обхват на избора от разнообразни теми върху литературни произведения и многобройните осмисляния тъкмо през един по-тесен и специфичен филтър. По време на конференцията се чуха интересни и нови тълкувания на известни или по-малко популярни български произведения.

Само малка извадка от предложените заглавия на доклади разкрива сериозната заявка за внимателен изследователски прочит не само на конкретната тема, но и задълбочаване в дебрите на българската ни литература и диалога със световната литература и култура. „Особено **актуални** обаче са леността и скуката за нашата съвременност, защото те могат да зададат различна перспектива към представите за ускорителност на колективно преживяваното време и към усета ни за застиналост на личното ни време – на тази тема има посветени обширни научни изследвания“, заяви Надежда Стоянова. Публиката и участниците на научния форум се запознаха с някои от следните интерпретации – *Обломовска „леност“ в една комедия от 1870 г. (В. Попович. „Наяве и насъне все то или Списателски истерики“)* (Н. Аретов); *Скука, каква изискано прециозна скука в българския жеманфишизъм!?* (М. Неделчев); *Безделието като форма на съпротива. Исторически визии за себереализация без работа* (М. Ендрева); *Резигниращи актанти, пасивни сигнификанти* (Георги Господинов, Захари Карабашилев) (С. Казакова); *Аспекти на скуката в прозата на Светослав Минков* (М. Русева); *Концептът скука в контекста на българския авангард* (Н. Цочева); *Как лекува от скуката Флайтокс Инодор? (социалната сатира на Асен Попов между фантастиката и репортажа)* (М. Горчева); *„Мързелив ли е Ян Бибиян? Или за границата между суицидност и резилиентност“* пример за психоаналитичен поглед върху произведение за деца (А. Рангелова), *Скука, мечтания и мании. Две литературни биографии на стария ерген* (Т. Ичевска) и др.

Във фокуса на доклада на Н. Стоянова *Делнични недели. Опит върху българската поезия от края на 60-те и 70-те години на XX век* е анализът на творчеството на дебютиралите поети в края на 60-те и през 70-те години на XX век с оглед поетизирането на неделния ден. Една от изложените хипотези на изследователката е, че „Художествената интерпретация на неделите, която се предлага, е знак за променената темпорална структура на света, за модерната десакрализация, но и за деидеологизацията на хронологичния модел, който се налага след 1944 г.“. Радея Гешева говори за „Андрешко“ (1930) на Елин Пелин и „Делвата“ (1909) на Луиджи Пирандело, извеждайки на преден план темата за конфликта на световите. Авторката подчерта, че понятието *тяло* може да бъде анализирано посредством бинарните опозиции като труд и безделие, истина и лъжа, правилно и грешно, свое и чуждо.

По любопитен начин се сговаряха оригиналните размишления на Димитър Бурла (*Да зяпаш маймунките: цивилизация и свободно време*) и Венцислав Шолце (*Безделие, писане, ирония. Автотекстуални потенциали на „Страст“ от Алеко Константинов*) върху Алеко-Константиновото творчество. Техните доклади предложиха нова призма към утвърдените в литературната наука представи за Щастливеца. И тук стилът е доста сложен. Любопитен модус от представянето на Д. Бурла беше анализирането на цивилизаторската роля на свободното време (leisure, досуг) в текстовете на Алеко Константинов. Изследователят изказа следното твърдение, което след това породи дискусия: „Развлечението, играта и творчеството са видени не само през фундаменталното за модерната епоха разделение между труд и свободно време, но и като възможност за един автентично човешки начин на живот“.

В обособената възрожденска секция представените доклади предизвикаха особен интерес от прозвучалите тези и нови тълкувания на известни или по-малко познати автори като Иван Богоров („Свобода на търговията“, „Основа за направа на една фабрика“), Петко Р. Славейков („Умственното повреждане“, „Нашата търговия“, „Учението и индустрията“), Васил Попович („На-яве и насъне все то или Списание на истерики“), Григор Пърличев („Автобиография“, „Мечта на един старец“), Хаджи Мина Шопов („Трудолюбие и леност“) с техните авторски, преводни или компилативни текстове в периодичния печат (списанията „Любословие“, „Български книжици“, вестниците „Български орел“, „Цариградски вестник“, „Македония“, „Право“, „Турция“, „Ступан“ и др.) и като самостоятелни издания. Николай Аретов представи една рядко споменавана комедия – творбата на Васил Попович, публикувана преди върховете на възрожденската драматургия – „Криворазбраната цивилизация“ (1871) на Д. Войников и „Иванку, убиецът на Асеня I“ (1872) на В. Друмев. Особено ценна заслуга на изваждането на тази комедия днес е и нейното съпоставяне с романа „Обломов“ (1859) на Иван Гончаров. По думите на Н. Аретов „И в двете творби се критикуват съвременните им интелегенти и тяхната леност („обломовщина“)“.

Публиката се запозна с критическото осмисляне на Владимир Игнатов на още един слабо познат текст – на повестта „Трудолюбие и леност“ (1858), побългарена от Мина Янков Хаджипашов, на страниците на „Цариградски вестник“. Поднесенят с презентация доклад на тема *Благополучие чрез добрия пример, или как „конецът венчава делото“* се съсредоточи изцяло върху белетристичното произведение. Конкретният пример даде широта още веднъж да бъдат повдигнати и обсъдени възприеманите през Българското възраждане чужди повествователни модели при формиращите се условия за появата на оригиналната българска белетристика. А също така през понятието за добрия пример да бъде изведен и не по-малко ключовият въпрос, свързан с ценността на труда като предпоставка за пълноценното навлизане в живота и благополучието в него.

Хипотезите на Анна Алексиева от презентацията ѝ „Повреждане в умът“ и „болест у просвещенните народи“ – възрожденски рефлексии около меланхолията се спират на някои интерпретации на меланхоличната нагласа, прокарани в публицистични материали (статията „Умственното повреждане“, 1862) и в художествени текстове (основно поезията на П. Р. Славейков). Изследователката поставя въпроса за меланхолията, мислена през българския XIX век в амбивалентно отношение като „нервическа болест“, т.е. като патология“, но и като „повреждане в умът“, като болест на цивилизования свят: „Разглежда се и загубата на „високия“ ѝ смислов заряд, когато набиращата сили националноосвободителна идеология зачерква линията на пасивната угнетеност и налага модела *vita activa* в неговата революционна версия“. Анна Алексиева наблегна именно на „престижната“ болест; онова заболяване на „просвещенните народи“, на изключителните личности“, за да открие, че именно тази психонагласа „се превръща в същностна характеристика на субектността“.

За изходна точка на доклада *Скучаещият творец и липсите в Григор-Пърличевата автобиография* (А. Спасова) е даден следният емблематичен пример от мемоарната книга „Автобиография“: „Тъй като не бях влюбен в медицината, често пишех стихове и ги излагах по черните дъски на университета, и с благодарение слушах похвали“. Бягството от скуката се оказва едно алтернативно на учебните часове време. Това време се доближава до романтическата визия на героя мечтател, самотник и меланхолик. Разглеждането на темата за скучаещия ученик по време на час постави на преден план няколко въпроса. Един от тях е какво прави незаинтересованият от учебния материал ученик, към какво го провокира да се отдаде – да бездейства и мързелува, да избере работата пред книгата или да се отдаде на забавление и светски изкушения? Просвещенските призиви, към които следва да се придържа Пърличевият аз, са една илюзия и разочарование. Уроците са назовани чрез категориите на отрицанието, липсата, недоимъка, бедността, мъртвото, сухото. Веднъж уроците са „сухи“, веднъж те са „бедни“, те се свързват с пропиляно време, те са напълно безполезни и носят кухост и псевдопознание. Носителят им пък е познатият на възрожденската словесност и иронизиран мним интелектуалец, неук и небезкористен даскал. От позицията на възвишеното, на идеала, зададен от Античността, Пърличевият говорител осмива остро и гневно уроците от псевдокилийното и псевдокласното училище и понякога иска да бъде авантюрист и да се впуска в къси приключения, рамкиращи делничното.

Татяна Ичевска представя в съвременната секция *Скука, мечтания и маниш. Две литературни биографии на стария ерген* (Т. Ичевска) много интересна интерпретация на образа на стария ерген (и по-конкретно какво?) в прозата на Димитър Димов. Друг доклад на тема *Трудът и безделието: два свята – „Тютюн“ от Димитър Димов* (В. Чипова) в секцията „Леност, скука и апатия. Прочити“ влизаше

в непосредствен диалог с доклада на Т. Ичевска. Презентацията на тема *Превъзпитаването на момчето с каубойски панталони, или за края на инфантилността* (М. Илиева) заинтригува участниците, засягайки една от любопитните тенденции в българската литература от 60-те години на XX век – т.нар. инфантилна проза. Изследователката припомни, че това е всъщност българският вариант на въведено то от Ал. Флакер понятие „проза в дънки“ (Jeans-Prose). Главната идея на доклада беше „да проследи как още в края на 60-те инфантилният герой започва да се превъзпитават, а самата инфантилната проза се завръща към функциите на „производствения роман“ – да поучава и да създава примерни образци за подражание“.

По повод широкия обществен отзвук на научното събитие и някои безпочвени коментари в електронното медийно пространство срещу конкретната формулировка доц. Н. Стоянова внесе важни уточнения в интервю пред БНР. Организаторката разясни за масовата публика, неприсъстваща на конференцията, че темата ѝ засяга два ключови екзистенциални въпроса именно в контекста на съвременното консуматорско време. Двата проблема за леността и скуката *„насочват мисълта ни към темите за почивката и за организацията на свободното време, за коментиранияте в науката пресита на сетивата, релативизация на ценностите, за подмяната на онова, което определяме като истинно, за апатията. Нашият български свят не остава встрани от тези големи теми на модерната и постмодерната епоха, а хуманитаристиката следва да ги проучва“*, подчерта доц. Стоянова. И добави, че днес можем да обърнем поглед навън и да видим примера на една установена международна традиция за изследване на скуката, чието научно общество има специално за своите изследвания периодично списание и организира междудисциплинарни научни конференции.

Докладите от провелата се научна конференция с международно участие скоро ще намерят и електронен вариант в предстоящия научен сборник „Леност и скука в българската литература“ със свободен достъп до своите читатели.

POSSIBLE READINGS OF BOREDOM AND LAZINESS IN BULGARIAN LITERATURE

Dr. Andiana Spasova, Senior Assist. Prof.

WoS ResearcherID: GLA-4246-2022

ORCID iD: 0000-0002-0159-5347

Department of Bulgarian Revival Literature

Institute for Literature

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

E-mail: andriana.spasova@gmail.com